

DE SINT-JORISGILDE TE GERAARDSBERGEN ONDER INVLOED VAN DE VRIJMETSELAARSLOGE LA DISCRÈTE IMPÉRIALE TE AALST (1764-1786)

DEEL 4 EN SLOT : GESCHIEDENIS VAN LA DISCRÈTE IMPÉRIALE

Christ VAN CAUWENBERGE

In dit laatste deel wordt aandacht besteed aan de vrouwelijke adoptieloge L'Impériale Thérésienne die in de schoot van de mannenloge La Discrète Impériale is ontstaan op 1 juni 1772. Het inwijdingsritueel van de kandidaat logezusters is vervat in de catechismus van de Gages en heeft een tweede, meer puriteinse versie in Nederland. De loonsverhoging tot gezellin lijkt af te stevenen op een opgedrongen liefdesnacht...

De relatie van de vrijmetselaars met de overheid wordt steeds moeilijker en resulteert uiteindelijk in de opheffing van de loges in 1786 door keizer Jozef II. Andere ingrijpende maatregelen van overheidswege leiden tot openlijk verzet van de ganse bevolking, wat dan weer aanleiding is tot wat later de Brabantse Omwenteling wordt genoemd. De Aalsterse logebroeders die hun job bij het bestuur van het Land van Aalst door die hervormingen zijn kwijtgespeeld kiezen daarbij vanzelfsprekend voor het conservatieve kamp van Hendrik Van der Noot (de Statisten), hetgeen hen later niet in dank zal worden afgenomen, want geen enkel lid van de Aalsterse loge heeft bij de snelle regimewisselingen zijn functie kunnen behouden.

De adoptieloge L'Impériale Thérésienne te Aalst

De vrijmetselarij was destijds een vereniging opgericht door mannen. Broeders werden vrijmetselaar gemaakt en in de orde ontvangen, vrouwen werden binnen de orde *geadopteerd*. Adoptie van vrouwen is een vorm van *genderongelijke gemengde* vrijmetselarij. Adoptieloges werden *geadopteerd* door een reguliere mannenloge en waren een slim compromis, een uitvlucht die vrouwen niet toeliet in de mannenloges. De exclusieve mannenloge kon zo verder blijven bestaan. De eerste adoptieloges zijn opgericht in Frankrijk rond 1737 maar het is slechts in 1774 dat het Groot-oosten van Frankrijk besliste om leiding te geven aan adoptieloges.

De stichting van de adoptieloge

De adoptieloge te Aalst ging officieel van start op maandag 1 juni 1772 in aanwezigheid van de markies de Gages en bestond voornamelijk uit de vrouwen en de dochters van de logebroeders. De acht volgende dames en juffrouwen werden aanvaard als leerling en

gezel vrijmetselaar. Bij elk van hen staat vermeld dat ze katholiek zijn:

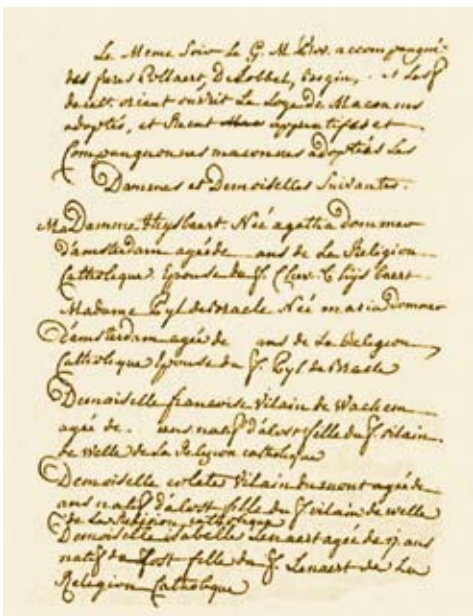
1. Mevrouw Thysbaert, geboren Agatha Dommer van Amsterdam, echtgenote van broeder chevalier Thijsbaert en zuster van Marie Esther.
2. Mevrouw Pyl de Bracle, geboren Marie Esther Dommer van Amsterdam, echtgenote van broeder Pyl de Bracle en zuster van Agatha.
3. Juffrouw Françoise Vilain de Wacken, geboren te Aalst, dochter van broeder Vilain de Welle
4. Juffrouw Coleta Vilain du Mont, geboren te Aalst, dochter van broeder Vilain de Welle
5. Juffrouw Isabelle Lenaert, 17 jaar, geboren te Aalst, dochter van broeder Lenaert
6. Mevrouw Van Langenhove geboren Agnes Meersman, geboren te Aalst, echtgenote van broeder Van Langenhove
7. Juffrouw Joanne Goethals
8. Mevrouw Lenaert geboren Terlinden, geboren te Aalst, echtgenote van broeder Lenaert

Het was de Gages die de werkzaamheden leidde en die zorgde voor de inwijding van de acht

dames tot zusters in de adoptieloge onder de vleugels van de Provinciale Grootloge. De start van de vrouwenloge te Aalst moest zowel voor de markies de Gages als voor de leden van de Provinciale Grootloge min of meer een verassing zijn geweest. Geen enkele andere dame/maçonne van andere Oostens was bij de opening ervan aanwezig. Men mag immers veronderstellen dat indien de afgevaardigden bij de Provinciale Grootloge vooraf op de hoogte waren geweest van dit initiatief, ze andere maçonnes hadden meegebracht. De voorbereiding van de inwijding van acht vrouwen tot maçonne kon niet plots en uit het niets gebeuren. Het vereiste ongetwijfeld een zekere voorbereiding en organisatie. Vooral het ontbreken van de echtgenote van de markies de Gages bij de inwijding geeft te denken. Ze werd later immers opgevoerd als het hoofd van de adoptieloges. Dit kan erop wijzen dat er op dat ogenblik gewoon geen andere maçonnes waren, en dus ook niet de echtgenote van de Gages. En dat te Aalst de adoptieloge een voortrekkersrol heeft vervuld.

De zitting van *zondag 28 mei 1775*

1. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 175.

Bladzijde uit het schetsboek met de inwijding van de eerste zusters (1772)

van de adoptieloge laat duidelijk blijken van de grote verstrengeling tussen de vrouwelijke en de mannelijke loge te Aalst. De vrouwenloge kon niet zelfstandig bestaan en vergaderen zonder de mannenloge. De informatie in het schetsboek van *La Discrète Impériale* geeft aan dat enkel de broeders actief waren. Handelingen van zusters waren niet vermeld. De broeders stemden zelfs mee over het toelaten van profanen tot de adoptieloge.

Op de zitting waren zes zusters aanwezig. Van vier onder hen is de functie aangegeven:

- Mevrouw Thysbaert G.M. (grande maîtresse, Achtbare Meester)
 - Mevrouw Van Langenhove S.G.M. ([substitut] grande maîtresse, plaatsvervangend Achtbare Meester)
 - Mevrouw Lenaert P.S. (eerste opziener)
 - Mevrouw Vilain de Wachem S.S. (tweede opziener)
- De twee andere aanwezige zusters waren:

Juffrouw Lenaert
Mevrouw Pyl de Bracle.

Naast de voornoemde zusters waren 14 broeders aanwezig: Achtbare Meester De Smet, gewezen Achtbare Meester Van Langenhove, Pyl de Bracle, Wouters, Crombeen, Vilain de Welle, Lenaert, D'avaine, Thijsbaert, Vaerenberg, De Smet, Wonshem, Tack en Meert en vier broeders bezoekers.

In de zitting ging men over tot de stemming over het toelaten van zes vrouwelijke profanen. Allen waren volgens het schetsboek katholiek. Het waren:

Mevrouw Caroline Vanderhoeve A. C. (*apprenti et compagne*)², geboren te Aalst en echtgenote van broeder Wouters.

Mevrouw Anne Martine Joseph du Bois, geboren te Geraardsbergen, 23 jaar oud, en echtgenote van Achtbare Meester De Smet.

De echtgenote van broeder Davaine. Mevrouw Marie Henriette Charlotte Philippine Lijon, geboren te Brussel, 44 jaar oud. Ze was de echtgenote van "**monsieur**" Carpentier, edelman en eerste schepen van Aalst.

Juffrouw Henriette Christine Françoise Carpentier, geboren te Brussel en 23 jaar oud, dochter van voorgaande.

Juffrouw Therese Marie Rose Carpentier, geboren te Brussel en 17 jaar oud, zuster van de voorgaande.

Bij hun inwijding kregen de zes zusters het lint van de orde omhangen (kostprijs 1 gulden 17,5 stuivers of 318,75 €). In 1775 liet Achtbare Meester Jacques De Smet eveneens zes schorten maken voor de maçonnes (kostprijs per schort 727,6 €).

Op het ogenblik dat de Gages de eerste inwijding deed te Aalst beschikte hij over een handboekje met daarin de ritualen van de

Afbeelding uit een ritueel van een adoptieloge. Overgenomen uit: Burke Janet en Jacob Margeret, *Les premières francs-maçonnés au siècle des Lumières*, Presses Universitaires de Bordeaux, 2010, p. 86.

adoptieloges. Het zijn de oudst gekende ritualen van de adoptieloges.

In de adoptieloges werden zes graden toegekend waarvan de drie eerste overeen stemden met de graden in de mannenloges:

- L'Apprentie Maçonne d'adoption
- La Compagnonne Maçonne d'adoption
- La Maîtresse Maçonne d'adoption
- La Parfaite Maçonne d'adoption ou la Grande Maîtresse
- Les Chevaliers de la Colombe
- Le Sublime Grade d'Elue ou de Parfaite Maçonne

Het inwijdingsritueel van de adoptieloge L'Impériale Thérésienne te Aalst

Volgens het handboek van markies de Gages verliep de inwijding als volgt.

In de leerlingengraad was de sym-

2. HVI - D.w.z. ingewijd als leerling en dadelijk loonsverhoging tot gezelschap. Vermoedelijk gold dit ook voor de andere ingewijden omdat na de namen van de andere zusters niets was opgetekend, zodat we in het ongewisse blijven of ze eveneens onmiddellijke toegang kregen tot de graad van gezelschap.

bolische leeftijd *vijf jaar* en werkte men met *vijf slagen*. Men stond in *het teken* met de rechterhand op de maag met gespreide vingers. De aanraking en herkenning gebeurde door wederzijds *de pink van de rechterhand in elkaar te haken*. De voorbereiding van de kandidate bestond hierin dat men haar blinddoekte, ontdeed van alle metalen (geld, gespen, ringen, oorringen, kruisen, ...) en schoeisel. **Broeder terrible** bracht haar naar de tempel.

De Achtbare Meester verklaarde aan de neofiet dat ze lid ging worden van een vereniging waarvan de deugd de grondslag is. Eenheid, naastenliefde en gehoorzaamheid waren de basiswaarden. In de vereniging gebeurde er niets dat ingaat tegen de goede zeden, de eer, de integriteit, de wet, de staat en de religie.

Daarop deed ze onder leiding van de eerste opziener *vijf reizen*. Voor de troon van de Achtbare Meester legde de kandidate daarna de eed af met de rechterknie op de geopende passer, de linkerhand op het hart en de rechterhand op het evangelie.

Bij het afnemen van de blinddoek zag ze eerst de degens van de broeders en zusters op haar maag gericht. De bezegeling van de discretie gebeurde door *vijf keer het truweel te kussen*. Het truweel was hét symbool en werktuig van de adoptieloge naar analogie van de *moker* en de *beitel* bij de mannelijke loges.

In de toespraak van broeder rede naar nadien wees deze de leerlinge erop dat de adoptieloges steunden op het werk van Noë, op de deugd en op de gehoorzaamheid. De vrijmetselarij is de leerschool van de Deugd, de ark van Noë is de mens die onrustig is door de hartstochten en de Rede is de leidraad van

Afbeelding uit een ritueel van een adoptieloge. Overgenomen uit: Burke Janet en Jacob Margeret, o.c., p. 86

de ziel. De plichten van de maçon of maçonne zijn gehoorzamen, werken en zwijgen.

Het ritueel beschreven in "L'adoption ou la Maçonnerie des Femmes" (uitgegeven in Den Haag in 1775)³

Volgens dit boekje verliep de inwijding van een profane op een geheel andere wijze met andere tekens en aanrakingen. De kandidate moest op het ogenblik van de inwijding voldoen aan de volgende voorwaarden: gezond zijn, *'niet in verwachting en haar maandstonden niet hebben'*. Ze moest een broeder als borg hebben die voor haar instond.

De laatst ingewijde zuster stond de profane bij in de donkere kamer en maakte haar min of meer bang *"... elle lui demande si elle était en bon état, parce qu'elle va passer par de terribles épreuves ..."*. Ze werd daarop geblinddoekt, de rechterhand werd ontdaan van de man-

chet en handschoen. De kousenband om haar linkerbeen werd vervangen door een blauw lint.

De inwijding gebeurde door een man, de Achtbare Meester, die een blauw of zwart linnen droeg waaraan een truweeltje bengelde. Hij droeg samen met twee broeders *terrible* een hoed. De Achtbare Meester hield de degen in zijn hand. De aanwezige broeders en zusters droegen een witte schort en een blauw lint waaraan eveneens een klein truweel hing. De broeders hielden de degen klaar om het stalen gewelf te vormen. De aanwezige zusters droegen een voile als sluier.

De gezellengraad van de adoptieloge

De thematiek in de gezellengraad in de adoptieloges draaide rond de *appel*. Het teken van de graad was de *rechterpink in het oor steken*. De *aanraking* was het *uitsteken van een vuist die een virtuele appel vasthield* waarop geantwoord werd met de vuist in de hand te nemen.

Bij de loonsverhoging werd opnieuw een eed afgelegd over het bewaren van het geheim en opnieuw werd de spanning opgedreven door de zuster te laten zweren dat ze de volgende nacht verplicht werd te slapen met Uiteindelijk is het een *kousenband*.

De Achtbare Meester sloeg met zijn truweel de appel in twee stukken, hij verwijderde de pitten als symbool van het zaad van de verboden vrucht en gaf de appel aan de nieuwe gezellin te eten.

In de *catechismus* van de gezellengraad stond de vraag: *Hoe leert men een vrouw te zwijgen?* Waarop het antwoord luidde: *Door haar Maçonne te maken!*

De kousenband gebruikt in de gezellengraad van de adoptieloge was van wit leer en daarop stonden de

3. H. DESCHAMPELEIRE, *De vrijmetselarij in de Oostenrijkse Nederlanden 1726-1786*. Doctorale scriptie postuum uitgegeven in 2003, p. 380.

LOUIS BENOIT DE CASSINA

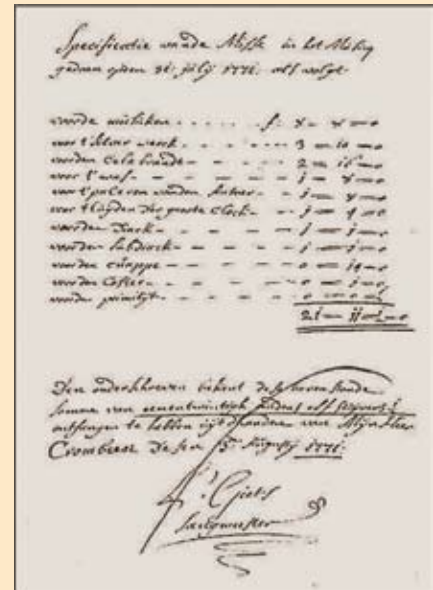
Graaf van Wonsheim, baron van Boelare, kamerheer van de vorstin (les majestés) en vrijmetselaar⁴. Hij werd gedoopt te Nederboelare op 16 december 1739 en is overleden te Nederboelare op 22 juni 1771, zoon van Pierre Philippe François en van Maria Louisa Josepha de Plotho.

Hij huwde op 15 oktober 1770 met Amélie Isabelle Albertine, markiezijn de Croix d'Heuchin dochter van Alexandre Maximilien, markies van Heuchin.

Nauwelijks acht maanden na het huwelijk, op 22 juni 1771, stierf de jonge bruidegom. En enkele weken nadien, op 27 augustus, beviel de weduwe te Gent van hun dochtertje Maria Alexandrina

Ludovica Isabelle Ghislana de Cassina. Het kind overleed op 12 september 1771 en werd begraven naast haar vader in de abdijkerk te Geraardsbergen. De logebroeders lieten te Aalst op 31 juli 1771 een herdenkingsmis opdragen gevolgd door een uitdeling van vijftig tarwebroden.

Hij werd ingewijd als leerling van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale op 25 maart 1767 en in dezelfde zitting naar alle waarschijnlijkheid tot gezelschapsgepromoveerd. Meesterverheffing op 20.03.1768 en bij de herdenkingsdienst van 1771 tot uitverkoren meester (maître élu). Tussen 1767 en zijn overlijden in 1771 nam hij deel aan 3 zittingen van de loge. Zijn kamerdienaar Etienne Hennequart werd eveneens op 25 maart 1767 aanvaard als dienend broeder.

Kwitantie van de herdenkingsmis te Aalst voor Louis de Cassina (Archief La Discrète Impériale nr. 223)

woorden *Deugdzaamheid* en *Zwijgzaamheid*.

De inrichting van de tempel voor de adoptieloge

De inrichting vergde heel wat werk en werd in detail beschreven.

De symboliek op het logetapijt verschilde van de mannenloges. Op het tapijt zag men een afbeelding van de *ark van Noë* vlottend op de wateren (verbeeldend het hart van de mens, speeltuig van passies), de *toren van Babel* (beeld van hoogmoed van de mens) en de *ladder die de patriarch Jacob in zijn droom zag* (de treden van de ladder zijn symbolen van de deugd die moet gebaseerd zijn op God en de naaste).

In de loge stond er een tafel waarover er een zwart laken lag beschilderd met een natuurgetrouwe afbeelding van een skelet. Op de tafel een afbeelding van het aards

paradijs met een appelboom beladen met vruchten. De appelboom is tastbaar in reliëf en karton. Aan de voet van de boom kronkelt een slang. Adam en Eva moesten in de werkplaats in beeld aanwezig zijn, rechts en links van een boom. En dit was nog niet alles...

Bij de eedaflegging van de pas ingewijde zuster beloofde ze discretie. Ze beloofde ook dezelfde nacht te slapen met de kousenband van de orde. De kousenband was van wit leer en daarop stonden de woorden *Deugdzaamheid* en *Zwijgzaamheid*.

Op het ogenblik dat het schetsboek van de loge van Aalst stopt namelijk in 1779, stopt ook alle informatie over de verdere lotgevallen van deze vrouwenloge.

De loges en de politieke overheid⁵

Vanaf 1773 is de sfeer in de Oosten-

rijkste regering anti-maçonniek en dit omwille van allerlei geruchten over wat er gebeurde in de vergaderingen van de loges. Aanleiding daarvoor waren de gebeurtenissen aan de universiteit te Leuven in 1773 waar een loge van studenten in de rechten opschudding verwekte met nachtelijke vergaderingen die leidden tot een interventie van de regering. De betrokken studenten werden bestraft door de Leuvense rector.

De Provinciale Grootloge gaf in 1774 dan ook de raad om alle logewerkzaamheden in de Oostenrijkse Nederlanden op te schorten tot betere tijden. In andere landen werden de vrijmetselaars reeds vervolgd en gestraft. Jozef II wou ze wel in bescherming nemen in zoverre ze enig nut hadden voor de maatschappij. In december 1779 werd de waarschuwing hernieuwd omwille van nieuwe bedreigende geruchten die opgevangen werden in regerings-

4. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 208.

5. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 155.

De 15 logezusters van de adoptieloge L'Impériale Thérésienne (1772-1779) te Aalst

Nr	Intrede	Naam	Verwantschap	Functie loge	Ref. Boeck Incom.
01	01.06.1772	Mevr. Agatha Dommer, zus v. Marie Esther	van Amsterdam, echtgenote van broeder chevalier Thijsbaert	Achtbare Meester	6 sept. 1767 p. 033, A/21 nr. 12
02	01.06.1772	Mevr. Marie Esther Dommer, zus v. Agatha	van Amsterdam, echtgenote van broeder Pyl de Bracle		6 sept. 1767 p. 126, M/11 nr. 08
03	01.06.1772	Juffrouw Isabella Vilain de Wacken	°Aalst, dochter van broeder Vilain de Welle	Tweede Opziener	
04	01.06.1772	Juffrouw Sabina Coleta Vilain du mont	°Aalst, dochter van broeder Vilain de Welle		
05	01.06.1772	Juffrouw Isabelle Lenaert	°Aalst, oud 17 jaar, dochter van broeder Lenaert		
06	01.06.1772	Mevrouw Agnes Meersman	°Aalst, echtgenote van broeder Van Langenhove	Plaatsvervangend A. M.	
07	01.06.1772	Juffrouw Joanne Goethals			
08	01.06.1772	Mevrouw Joanna Catharina Terlinden	°Aalst, echtgenote van broeder Lenaert	Eerste Opziener	
09	18.11.1772	Joanna Theresia De Smet	° Eke, oud 25 jaar, ongehuwd, zuster van de 3 broers De Smet		
10	28.05.1775	Mevrouw Caroline Vanderhoeve	°Aalst, echtgenote van broeder Wouters		
11	28.05.1775	Mevr. Anne Martine Josephe Du Bois	° Geraardsbergen, 23 jaar, echtg. van Achtbare Meester De Smet		
12	28.05.1775	De echtg. van broeder Davaine	(de verslaggever kende noch haar naam, geboorteplaats en leeftijd)		
13	28.05.1775	Mevr. Marie, Henriette Charlotte Lijon	°Brussel, 44 jaar, echtg. van Carpentier, 1 ^{ste} schepen Aalst		
14	28.05.1775	Juf. Henriette Christine Carpentier	°Brussel, oud 23 jaar, dochter van voorgaande		
15	28.05.1775	Juffrouw Therese Marie Rose Carpentier	°Brussel, oud 17 jaar, zuster van voorgaande.		

kringen. De Provinciale Grootloge zelf stopte haar werkzaamheden. Het schetsboek van de Aalsterse loge eindigde in 1779 en de eerstvolgende brief in het archief dateert slechts van 1783.

De opheffing van de loges in 1786⁶

Dezelfde waarschuwing om de werkzaamheden te schorsen werd opnieuw verzonden op 25 januari 1786 naar aanleiding van het Keizerlijk Edict van 9 januari 1786 "betreffende de vrijmetselaars". De toon van de begeleidende brief van De Gages was vrij positief. Hij zag vooral in de tekst dat de grootmoedige keizer Jozef II, mits enkele voorwaarden, zijn bescherming zou verlenen aan de verenigingen van Vrije en Aangenomen Vrijmetselaars, zoals trouwens de hogere

regeringskringen hem hadden verzekerd. En de hogere regeringskringen te Brussel stonden trouwens pal achter de loges. Het Edict van 9 januari 1786 bevatte 7 artikels waarvan hierna een samenvatting:

1. Er mag voortaan maar één loge zijn in de hoofdstad van elke provincie, dat is de plaats waar het hooggerechtshof plaats heeft.
2. De loge mag naar goeddunken vergaderen, maar moet iedere keer aan de politieoverste van de stad de vergaderplaats, dag en uur van de bijeenkomst meedelen.
3. In een grote hoofdstad mogen er maximaal drie loges werkzaam zijn maar zij blijven onder het gezag van de overste van de belangrijkste loge. Ze moeten allen het artikel twee naleven.
4. In geen andere stad, op het plat-

teland, in kastelen en buitenhuizen mogen nog logebijeenkomsten gehouden worden.

5. De boete voor het niet naleven van dit edict bedraagt voor iedere overtreder 300 dukaten (35.700 €). De boete is te verdelen, elk een derde, tussen de Vorst, de politieofficier die de vaststelling doet en de verklikker. De naam van de verklikker blijft geheim en in het geval dat hij mededader is zal hij ongestraft blijven.

6. De overste van de loges in de hoofdsteden moeten een lijst overhandigen aan de voorzitter van het hooggerechtshof van de provincie met daarin volgende gegevens: de namen van de leden en hun maatschappelijke status (*van wat staet ofte conditie*). Driemaandelijks moeten lijsten opgemaakt worden van de nieuwe leden

6. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 156.

CHARLES FRANÇOIS GHISLAIN DE CASSINA

Graaf van Wonsheim, baron van Boelare, kamerheer van de vorstin en vrijmetselaar⁷ met een merkwaardige levensloop⁸

Charles François Ghislain de Cassina werd gedoopt te Nederboelare op 16 januari 1751 en is overleden te Seclin op 28 januari 1794, zoon van Pierre Philippe François en van Maria Louisa Josepha de Plotho. Hij huwde te Mechelen op 15 februari 1773 met Catharina Henriette Françoise de Brouhoven de Bergeyck, barones van Leefdaal, geboren te Mechelen op 21 april 1749, dochter van Jean Baptiste Albert. Het jonge paar vestigde zich in de statige patriciërswooning van de familie de Bergeyck op de Bruul in Mechelen.

Hij werd ingewijd als leerling van de vrijmetselaarsloge *La Discrète Impériale* op 28 oktober 1773 en in dezelfde zitting tot gezelschapsgepromoveerd. Meesterverheffing op 4 april 1775 en in dezelfde zitting volgde onmiddellijk de graadverhoging tot uitverkoren meester (maître élu). Zijn kamerdienaar Jean Baptiste Berlanger werd op de dag van zijn inwijding aanvaard als dienend broeder. Hij was lid van de werkplaats te Aalst van 1773 tot 1786 en nam er deel aan 4 zittingen.

De naam Charles François de Cassina komt eveneens voor op de ledenlijst van de loge *La Constante Fidélité* te Mechelen samen met die van zijn kamerknecht Jan Baptiste Berlanger.

Levensloop

Charles François de Cassina begon op zijn veertiende aan een militaire loopbaan bij de Waalse garde met standplaats te Cadiz. Na het overlijden van zijn broer Louis Benoît in 1771 keerde hij als feudale

erfgenaam naar de Oostenrijkse Nederlanden terug met onder meer de titels graaf van Wonsheim en Martazana, baron van Boelare, ridder van het Heilig Roomse Rijk, Bee van Vlaanderen, heer van het Land van Boelare, van Schendelbeke, van Hemelverdegem en van Mosscher Ambacht.

Wegens zijn minderjarigheid, meerderjarig werd men toen op 25 jaar, kreeg hij twee voogden toegewezen: zijn oom Antoon Clement de Plotho en Gillis De Backer, vrijmetselaar te Aalst, advocaat bij de Raad van Vlaanderen en raadpensionaris van de stad Geraardsbergen. Gillis De Backer bleef zaakwaarnemer van de familie Cassina.

Het huwelijk Cassina-Bergeyck afgesloten in 1773 bleef kinderloos en liep al vlug op de klippen.

Op niet nader te bepalen datum werd hij lid van de Mechelse loge *La Constante Fidélité*, en stond in 1786 op de ledenlijst van deze loge. De financiële toestand van de familie Cassina ging van kwaad naar erger na het geschil met kanunnik Bara. Cassina verklaarde later dat zijn vader en broer er nogal op los hadden geleefd, terwijl hij anderszijds overtuigd was dat zij en ook hijzelf door hun ontvanger waren bedrogen.

Vanaf 1780 begon de familie eigendommen te verkopen om de schulden te delgen. Dit volstond niet en om zich aan ongeduldig wordende schuldeisers te onttrekken vertrok hij met zijn wapenbroeders, zonder zijn vrouw, weer naar Spanje en Mallorca. Zijn moeder maakte hiervan gebruik om hem op beschuldiging van verkwisting door de wethouders van de baronie Boelare onder curatele te doen stellen. Hij keerde terug en tekende bij de Grote Raad van Mechelen verzet aan tegen de aanstelling van zijn schoonbroer de Lichtervelde en

de Gentse advocaat Jean-Ferdinand Rohaert tot zijn voogden.

Cassina, die tot in 1783 zelf penningmeester was van *La Contante Fidélité*, nam als raadsman advocaat Jean-Henri Pouppez, secretaris en redenaar van zijn loge te Mechelen. Die slaagde erin de twee voogden af te zetten en ... zichzelf, met akkoord van Cassina, tot curator te doen aanstellen. Groot was de verbazing en ontgoocheling van Cassina toen zijn logebroeder in wie hij een medestander en vertrouwensman dacht te hebben, voortaan met de grootste strengheid tegen hem optrad.

Hij verbood hem nog in het kasteel van Boelare te verschijnen en aangezien de echtgenote ondertussen een echtscheidingsprocedure had ingezet en Cassina bij haar in Mechelen niet meer binnen mocht, verplichtte Pouppez hem zijn intrek te nemen in de herberg De kranevogel en betaalde hem een karig maandelijks alimentatiegeld.

Na herhaalde en vergeefse pogingen in 1787 om opnieuw zijn intrede te nemen in het kasteel en om van zijn curator verlost te zijn, overleed op 6 mei 1790 zijn moeder in Doornik en werd zij bij de Plotho's in Ingelmunster begraven. Volgens haar testamentaire beschikkingen werd het erfdeel in vier gelijke delen verdeeld onder de overlevende kinderen (drie dochters en één zoon).

Hijzelf was ondertussen naar Frankrijk vertrokken waar hij overleed in Seclin op 28 januari 1793, amper 43 jaar oud. Bij zijn begrafenis voorzag hij voor zichzelf 100 zielenmissen en 400 broden voor de armen van Onkerzele en Boelare.

7. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 120.

Edict de l'Empereur Concernant les Francs-Maçons du 9 Janvier 1786

Déclaration de l'Empereur du 15 mai 1786 sur l'Edit du 9 Janvier de la même année, concernant les Francs-Maçons

die de vereniging verlieten. Bij de keuze van een nieuw Voorzittend Meester moet de naam kenbaar gemaakt worden aan de voorzitter van het hooggerechtshof. Deze voorzitter stuurt alle informatie door naar de regering.

7. De loges van "Vrije Metzelaers" die in regel zijn met voorschreven bepalingen zullen niet verder gecontroleerd worden en kunnen vrijelijk vergaderen.

Volgens artikel 1 en 3 was er wel een maçonnieke bedrijvigheid van maximaal drie loges toegestaan in de steden Gent en Antwerpen, maar viel Aalst helemaal uit de boot. Op 16 februari 1786 formuleerde Jacques De Smet hiertegen een bezwaarschrift. De loge te Aalst dreigde immers te verdwijnen omdat ze niet de hoofdplaats was van een *hooggerechtshof*.

Hij argumenteerde o.m. dat het *Land van Aalst* een aparte entiteit vormde met de stad Aalst als hoofdplaats van het aloude *Keizerlijk Vlaanderen* en dat Keizerlijk Vlaanderen evenveel of meer belastingen betaalde dan de provincies Namen en Henegouwen.

Dit bezwaarschrift en alle andere protesten van andere loges werden ondersteund door markies De Gages en de Geheime Raad van Vlaanderen maar haalden niets uit bij de regering in Wenen.

De toelichting in de 'Déclaration de l'Empereur' van 15 mei 1786 beperkte de hele vrijmetselarij immers tot drie loges in Brussel zodat zij ook verboden werd in Gent en Antwerpen. Artikel 6 van het Edict van 9 januari werd eveneens gewijzigd. De voorzitters van de loges moesten de ledenlijsten voortaan rechtstreeks naar de regering sturen.

Met deze Declaratie viel het doek voor alle werkplaatsen in de provincies en eveneens voor de Aalsterse werkplaats. Te Brussel bleven drie loges verder bestaan die samen 135 leden telden: *L'Heureuse Rencontre*, *L'Union* en *Les Vrais Amis de l'Union*. Baron de Seckendorf als voorzitter van het *Maçonniek Comité* van de Oostenrijkse Nederlanden diende de ledenlijsten van deze loges op 23 juli 1786 in bij de regering.

Te Aalst volgde men de edicten op

en werden alle werkzaamheden gestopt. De Grootloge te Londen bleef de Aalsterse loge op zijn tableau behouden tot 1813. Toen werd de naam geschrapt.

Sporen van vrijmetselarij vinden wij later in Aalst terug in het vernieuwde ledenboek van de *Rederijkerskamer van de Catharinisten* uit 1821. Op de naam van sommige leden volgt de driepunt (∴) van de vrijmetselaars:

- In 1821 en 1822: R[omain] de Crombeen (∴). Hij was de zoon van Jacobus Joannes.

In 1824: H. Van de Kerckhove "grote meester" (∴).

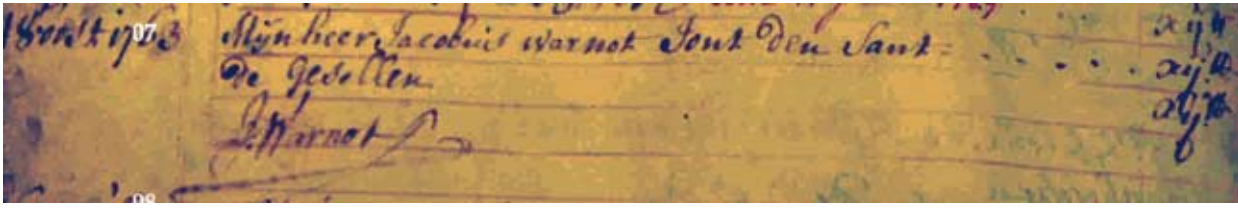
- In 1825: Gustave de Crombeen de Terbeke (∴). Hij was de zoon van Jacobus Joannes.

- In 1845 en 1846: Gustave De Clercq (∴).

In 1971 werd een lijst gepubliceerd van alle vrijmetselaars te Gent aangesloten bij een loge in de periode 1804-1824⁹. Uit de streek van Aalst en Geraardsbergen waren volgende personen aangesloten bij een werkplaats:

8. M. VAN TRIMPONT, *De baronnen van Boelare in beeld. Uit het portrettenalbum van het geslacht Cassina (1500-1800)* (Gramayereeks), Geraardsbergen, 2011, p. 64 e.v.

9. F. COURTEAUX, *Vrijmetselarij te Aalst. La Discrète Impériale d'Alost in de 18de eeuw en Le Reveil à l'Orientin in de 19de eeuw*, in: *Het Land van Aalst*, 1982, p. 1-27.

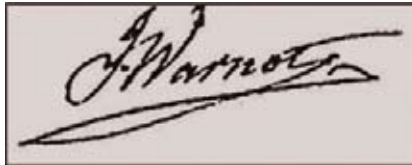

Inschrijving en handtekening van Jacobus (sic) Warnot op 18 augustus 1763 in het Boeck der Incomelinghen van de Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen pagina 102 (J/34 nr. 07)

1. De Ruyter Jean-Chrétien (°Geraardsbergen 9/3/1783), aangesloten bij *Les Vrais Amis*. Hij was huzaar bij het eerste regiment van de garde d'honneur.
2. Kluyskens Joseph-François, geboren te Erpe in 1773. Ingewijd bij *La Felicité Bienfaisante* op 28/2/1807. Hij was hoofdchirurg in 1797 en professor aan de Rijksuniversiteit te Gent in 1817.
3. Nooy Jean-Jacques (°Aalst 15/9/1796). Leerling bij *Les Vrais Amis* in 1821. Notaris te Aalst.
4. Rens Guillaume-Marie (°Geraardsbergen in 1784)¹⁰. Hij was lid van *Septentrion* in 1818. Beroepshalve was hij stadssecretaris van Geraardsbergen.
5. Van Aelbroeck Joseph, (°Elene in 1762). Ingewijd in *Felicité Bienfaisante* op 9/8/1805. Geneesheer te Dikkelvenne.
6. Van der Waerden Gerard (°Wieze 3/3/1768). Aangesloten bij *Les Vrais Amis* in 1810. Hij was fabrikant.
7. Van Santen Antoine (°Geraardsbergen 9/3/1783)¹¹, aangesloten bij *Les Vrais Amis* als leerling in 1808. Hij was handelaar.

De logeleden in het verzet tegen Jozef II¹²

Op 1 juni 1786 kregen de bestuurders van het Land van Aalst (waaronder veel vrijmetselaars) een nieuwe klap te verwerken. Jozef II vaardigde een reglement uit dat definitief de samenstelling en bevoegdheden van het Hoofdcollege van het Land van Aalst wijzigde.

Handtekening van J. Warnot onder het tweede reglement van de loge te Aalst (1766)

Het bestuur werd aangevuld met een hoogbaljuw, benoemd door de regering. De hoogbaljuw werd voorzitter en kreeg de bevoegdheden die vroeger aan de burgemeester van Aalst toekwamen. Zeer belangrijk was tevens dat de leden van het nieuwe Hoofdcollege (burgemeesters en eerste schepenen van Aalst en Geraardsbergen en de vijf baljuws) hun stad of regio in het college niet meer vertegenwoordigden. Het Hoofdcollege stond als instelling voor het hele Land van Aalst inbegrepen de twee steden Aalst en Geraardsbergen.

Op 1 januari 1787 werd met twee edicten de hele bestaande administratieve en gerechtelijke organisatie afgeschaft en werden nieuwe instellingen ingevoerd onder de leiding van een Algemene Regeringsraad. Het rechtswezen kwam onder leiding van een Hogere Justitieraad te Brussel. In de provincies werden 63 rechtbanken van eerste aanleg opgericht. Door deze edicten vernietigde de keizer de eeuwenoude instellingen van de Oostenrijkse Nederlanden. Het hele land stond in rep en roer en er rees openlijk verzet tegen deze

radicale bestuurshervormingen en dit onder leiding van Jan Jozef Raepsaet, griffier van de kasselrij Oudenaarde. Hij was de voornaamste woordvoerder van de conservatieve opinie in Vlaanderen en de grote voorvechter en verwezenlijker van het herstel van de oude orde. Drie logebroeders De Smet waren neven van hem met dezelfde gezindheid.

Op 30 mei 1787 zwichten de landvoogden Albert en Maria Christina voor de eisen van de Staten en de bevolking en trokken alle maatregelen in die in strijd waren met de eeuwenoude voorrechten.

Begin januari 1789 schafte Jozef II de grondwetten van de Staten van Henegouwen en Brabant af. Het verzet tegen de keizer werd sterker en in augustus 1789 werkte Jan Jozef Raepsaet mee aan de voorbereiding van de opstand. Op 24 oktober 1789 ging generaal Van der Mersch met een legertje vrijwilligers de confrontatie aan met de Oostenrijkse troepen. De Oostenrijkers werden verdreven en trokken zich terug naar Luxemburg. De periode van december 1789 tot december 1790 noemde men later de *Brabantse omwenteling*. De voormalige leden van de Aalsterse loge gingen volop mee in het verzet en kwamen terecht in het kamp van Hendrik Van Der Noot en de behoudsgezinde Statisten (tegenover de progressieve Vonckisten).

Jacques De Smet, de voormalige

10. HVI - Vermoedelijk Frans Gislenus Rens gedoopt te Geraardsbergen op 9/12/1784.

11. HVI - De datum is fout. Het gaat vermoedelijk om Antonius Franciscus Van Santen gedoopt te Geraardsbergen op 29/3/1778. Hij was de zoon van Antonius die lid was geweest van de Aalsterse loge.

12. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 165.

Detail van de figuratieve kaart van de waterleidingen door Petrus Capeau (1783) met het begin van het oefenterrein van de St-Jorisgilde en de gebouwen op de Markt aan de kant van het stadhuis met daarbij ook het Sint-Jorishof

Achtbare Meester van de Aalsterse werkplaats trad hierbij op het voorplan en tekende samen Maximilien Pyl du Fayt namens de Staten van Vlaanderen het verdrag van de Verenigde Belgische Staten op 11 januari 1790. Daarna volgden de regimewisselingen elkaar snel op. In december 1790 maakten de Oostenrijkse troepen zich weer meester van Brussel, nadien volgde de verovering door de Franse troepen in november 1792, de terugkeer van de Oostenrijkers in maart 1793 en de definitieve overwinning van de Franse troepen in juni 1794. Geen enkel lid van de Aalsterse loge heeft bij de regimewisselingen zijn functie kunnen behouden.

Slotbeschouwingen

1 De confrontatie van de twee bronnen

In één enkel geval leidt de confrontatie van de archieven van *La Discrète Impériale* met het *Boeck der Incomelinghen* tot het rechtzetten van een verkeerde interpretatie: J. Warnot (logebroeder nr. 18 in de bijlage) wordt door HVI geïdentificeerd als Joannes Baptista Warnot van Brussel die zich in 1762 inschreef aan de universiteit te Leuven. Hij was licentiaat in de rechten en woonde aan de Koningsplaats te Brussel. Hij was de agent en zaakwaarnemer van het Hoofdcollege van het Land van Aalst bij het Hof. De lezing van het *Boeck der Incomelinghen*

van de Sint-Jorisgilde te Gerardsbergen geeft echter aan dat het hier gaat om Jacobus Warnot die zich op 18 augustus 1763 inschreef in het *Boeck der Incomelinghen* op pagina 104 (J/34 nr. 07). Zijn handtekening daar stemt overeen met de handtekening van J. Warnot onder het tweede reglement van de loge te Aalst (1766).

2 Het schetsboek van de loge

Het schetsboek van de loge *La Discrète Impériale* mag volgens een eminent auteur als HVI noch min noch meer beschouwd worden als Werelderfgoed Voor de Stad Gerardsbergen levert het schetsboek een schat aan informatie op die nog verder dient uitgediept te worden in het KADOC te Leuven. In confrontatie met het waterleidingsplan van Petrus Capeau uit 1783 en de bijgetekende schets geeft dit een betrouwbare beschrijving van de gebouwen met hun eigenaar op het Marktplaatsplein langs de kant van het Stadhuis op het einde van de 18de eeuw:

Burgemeester en logebroeder Jan Baptiste Pijl de Bracle heeft zijn woning met erf aan de Kapellestraat die uitgaat op de Markt rechtover de Sint-Joriskapel en die langs de andere zijde in een hoek van 90° in de richting van de schuttersbaan loopt, zodat hij gastheer kan spelen voor de Aalsterse logebroeders bij de kruisboogschutterstornooien.

Zijn echtgenote, de Amsterdamse Marie Esther Dommer, tevens lid van de adoptieloge *L'Impériale Thérésienne* sinds 1 juni 1772, wordt op 6 september 1767 aangesloten bij de schuttersgilde van Sint-Joris (*Boeck*

Detail van het schilderij van Missiaut (1821). Rechts bovenaan de Kapellestraat die uitgaat op de Markt; het gebouw verderop is dat van burgemeester Pijl de Bracle in 1776; aan de linkerkant van de Kapellestraat het gebouw van het Landhuis van het Land van Aalst en daarnaast het St-Jorishof (het langhuis met de dakkapellen)

der *Incomelinghen*, p. 033, A/21 nr. 12) samen met haar zus Agatha Dommer (*Boeck der Incomelinghen*, p. 126, M/11 nr. 08). Agatha Dommer, die de echtgenote is van logebroeder ridder Thysbaert, is tevens Achtbare Meester van de adoptielogeloge *L'Impériale Thérésienne*.

Pijl de Bracle staat volgens het schetsboek bekend als de grote bezieler van het *Haras van het Land van Aalst*, waarbij door middel van een stoeterij de veredeling van het paardenras in de streek wordt nagestreefd en waarvoor door paardenhandelaar logebroeder Davaine raspaarden worden aangekocht tot in Engeland. Of deze paardenfokkerij zich bevindt achter het erf van de burgemeester zal verder onderzoek van het schetsboek moeten uitwijzen. Naast de woning van de burgemeester, aan de overkant van de Kapellestraat, ziet men dan het gebouw van het Landhuis van het Land van Aalst¹³ met achteraan de stallingen zoals genoteerd door HVI uit het schetsboek. Deze

stallingen zijn via de Markt en de Kapellestraat bereikbaar voor paarden en koetsen.

Het gebouw naast het Landhuis van het Land van Aalst komt op de schets van Capeau overeen met het Gildenhof van Sint-Joris, ook nog 'Scuttershof' genoemd. Dit dubbelhuis telt vijf traveeën en drie verdiepingen onder een leien zadeldak. Boven de centrale spitsboogpoort hangt het wapenschild van de Sint-Adriaansabdij¹⁴.

3 De Sint-Joriskilde onder invloed van de loge

Van de elf Geraardsbergse vrijmetselaars zijn er in totaal negen aangesloten bij de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen, met name: Jean Baptiste Pijl de Bracle (p. 101, J/31 nr. 06), Judocus Adrianus Meert (p. 102, J/32 nr. 09), Egidius Adrianus De Backer (p. 054, E/03 nr. 05), Daniel Jan Meert (p. 051, D/02 nr. 13), Antonius Albertus Van Santen

(p. 032, A/20 nr. 01), Franciscus De Clippele (p.150, F/06 nr. 12), Anselme Bara (p. 033, A/21 nr. 11); Jacques De Smet (p. 104, J/34 nr. 13), echtgenoot van Anne Martine Joseph Du Bois (geen lid) en Joannes Baptista Lefebure (p. 102, J/35 nr. 06).

Nog zeven andere vrijmetselaars komen van buiten Geraardsbergen: Bernard De Potter (p. 004, B/05 nr. 06), hoogbaljuw van het Land van Zottegem; ridder Jacobus Albertus Wouters de Dalme (p. 103, J/33 nr. 08), schepen van de stad Aalst; Jacobus Christianus Van Langenhove (p. 104, J/34 nr. 01), schepen van de stad Aalst; Maximilien Pyl du Faijt, geboren en getogen in de Oudenbergstad, neef van Pijl de Bracle en Burgemeester van Aalst (p. 124, M/09 nr. 07), Jacobus (sic) Warnot (p. 102, J/34 nr. 07), zaakwaarnemer van het Land van Aalst bij het Hof en ridder Josephus Norbertus Thysbaert (p. 105, J/35 nr. 02), officiaal in de Raad van Financiën, echtgenoot van Agatha

13. CVC - Initieel werden de zittingen van het Hoofdcollege van de twee Steden en het Land van Aalst afwisselend in Aalst en Geraardsbergen gehouden.

14. Zie J. DE RO, *Het Sint-Joriskilde en de Markt van Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, jg. 2004, nr. 196, p. 41.

Dommer (p. 033, A/21 nr. 12).

Wanneer deze logebroeders of een deel ervan aanwezig zijn op de schietbaan van de schuttergilde van Sint-Joris om hun geliefkoosde vrijetijdsbesteding uit te oefenen kan men dan ook gerust spreken van een invasie van vrijmetselaars en een ludieke voortzetting van de zittingen in de werkplaats te Aalst. Bovendien mag men niet vergeten dat er ook een Sint-Jorisgilde in Aalst bestaat zodat een tegenbezoek aldaar als meer dan waarschijnlijk mag beschouwd worden¹⁵.

Bij valavond in de zomer, na het beëindigen van het toernooi, zijn alle aanwezige broeders daarna welkom *ten huize Pijl de Bracle* naast de schietbaan voor de *tafelwerkzaamheden* die identiek zijn als in de werkplaats te Aalst en bij de Grootloge te Londen. De dienst wordt verzekerd door dienend broeder François Rosier die ook in loondienst is bij de burgemeester. Bij het copieuze diner aan een rijkelijke tafel vloeit overvloedig de witte Rijnlandwijn en om af te sluiten wordt als *pousse-café* een *bol de ponce* geschonken.

Het spreekt vanzelf dat de logebroeders van buiten de stad logis krijgen bij hun Geraardsbergse collega's. Paarden en koetsen staan uitgespannen in het *Haras van het Land van Aalst* of in de stallingen van het Landhuis van het Land van Aalst, zodat iedereen de volgende ochtend fris en monter kan vertrekken.

4 *De geschiedenis van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst*

De conclusie van de auteur zelf

aan het einde van dit boeiende verhaal is terecht maar niet zonder enige bitterheid: *“De vrijmetselarij heeft te Aalst nooit in een geur van heiligheid gestaan. Maar dat is dan het resultaat van de hetze van de kerk en de geestelijkheid tegen de vrijmetselaars in de 19de eeuw. Het is dan ook schrijnend dat de hooggestemde vrijmetselaars van de 18de en begin 19de eeuw, die de katholieke godsdienst zelfs als essentiële voorwaarde voor het lidmaatschap oplegden, achteraf in de Aalsterse historiografie zonder veel kennis van zaken en met een bekrompen blik zijn beschreven, beklad en verdacht gemaakt”*.

Nadat de snel wisselende regimes op het einde van de 18de eeuw waren gestabiliseerd kregen de meeste vrijmetselaarsloges een doorstart. De vrijmetselaarsloge *La Discrète Impériale* uit Aalst werd niet heropgestart.

De lectuur van het voorgaande toont aan dat *La Discrète Impériale* geschiedenis heeft geschreven. Meer nog, zij heeft de geschiedenisboeken gehaald. Met dank aan Herman Van Isterdael. Dat deze vrijmetselaarsloge uit het provinciestadje Aalst door het Edict van keizer Jozef II van 9 januari 1786 gestorven is en begraven, is evenwel slechts schijn. In 1973 zal deze loge, na een eeuwenlange en diepe winterslaap, in alle discretie opnieuw ‘Ontwaken’¹⁶.

De *Geschiedenis van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst (1764-1786)* van Herman Van Isterdael is echter enkel bedoeld om verspreid en gelezen te worden binnen de beperkte kring van de vrijmetselarij. Het boek is derhalve niet verkrijgbaar in de boekhandel, noch in de openbare bibliotheken. Het telt 407 pagina's en werd uit-

gegeven te Aalst in 2014 onder het maçonnieke teken van de driepunt door de Achtbare Loge (A.:. L.:.) Ontwaken. De verantwoordelijke uitgever is Wilfried Van der Borgh.

In de recentste maçonnieke historische vakliteratuur wordt het door Prof. Dr. Jeffrey Tyssens van de VUB, die tevens voorzitter is van de Interdisciplinaire Onderzoeksgroep Vrijmetselarij (FREE), wel geciteerd¹⁷.

Wanneer je, bij het googelen naar meer informatie over dit werk, terecht komt bij het Algemeen Rijksarchief krijg je de melding *verwijderen*: H. Van Isterdael, *Geschiedenis van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst (1764-1786)*. Dit wijst erop dat de auteur gebruik heeft gemaakt van zijn recht op privacy en op grond van de Europese wetgeving inzake gegevensbescherming opdracht heeft gegeven om alles wat eerder op het internet is verschenen over dit boek te verwijderen.

Mijn conclusie is dan ook niet zonder enige bitterheid:

Het is jammer dat een vakkundige en erudiete studie over een vrijmetselaarsloge uit onze onmiddellijke omgeving op die manier aan de geïnteresseerde lezer die niet verwant is met de loge onttrokken blijft. Het is bijzonder jammer dat dit boek, dat door een gunstige wind op mijn ontbijttafel belandde, slechts d.m.v. van een summiere, onvolledige synthese en een beperkt aantal (Geraardsbergse) portretten in de belangstelling moet komen en via Gerardimontium openbaar moet worden gemaakt.

Christ VAN CAUWENBERGE (CVC)¹⁸
vancauwenbergechrist@gmail.com

15. Zie Stadsarchief Aalst, E. HOUTMAN, *Inventaris van het oud archief van de stad Aalst*, Brussel, 1921, nr. 155-160.

16. Zie: <http://www.vrijmetselaarsgilde.eu/Maconnieke%20Encyclopedie/MMAP~1/KvHiram-12.htm>.

17. J. TYSENS, *De Geschiedenis van de vrijmetselarij in België*. Publicatie voorzien voor april 2017 maar achteraf ingetrokken en tot op heden niet verschenen.

18. Het *Boek der Incomelingen van de Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen (1551-1793)* van Christ Van Cauwenberge is een bronnenuitgave van *Gerardimontium* die zal verschijnen op 11 maart 2018. Al de verschenen bijdragen in *Gerardimontium* over de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris zullen er worden in opgenomen.